EUROPOS
KOMISIJA

Briuselis, 2019 07 05
COM(2019) 322 final

# KOMISIJOS ATASKAITA EUROPOS PARLAMENTUI IR TARYBAI

## Tryliktoji metinė 2018 m. Bendrijos paramos, teikiamos pagal 2006 m. vasario 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 389/2006, nustatantį finansinės paramos priemonę Kipro turkų bendruomenės ekonominei plėtrai skatinti, ataskaita

**KOMISIJOS ATASKAITA EUROPOS PARLAMENTUI IR TARYBAI**

# Tryliktoji metinė 2018 m. Bendrijos paramos, teikiamos pagal 2006 m. vasario 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 389/2006, nustatantį finansinės paramos priemonę Kipro turkų bendruomenės ekonominei plėtrai skatinti, ataskaita

## 1. ĮVADAS

Tarybos reglamentas (EB) Nr. 389/2006[1] (toliau – Pagalbos reglamentas) yra paramos Kipro turkų bendruomenei pagrindas, pagal kurį būtina kasmet teikti ataskaitas Tarybai ir Europos Parlamentui. Ši ataskaita apima 2018 metus.

## 2. PARAMOS PROGRAMAVIMAS

Nuo 2006 m. iki 2018 m. pabaigos veiksmams pagal Pagalbos reglamentą buvo numatyta skirti 520 mln. EUR. 2018 m. spalio mėn. 2018 m. metinei veiksmų programai skirta suma siekė 34,5 mln. EUR[2]. 2014–2020 m. daugiametėje finansinėje programoje (DFP) pateikiama daugiametė šios programos perspektyva ir numatomas stabilus metinis finansavimas. Vis dėlto paramos programa, kurios tikslas – sudaryti palankesnes sąlygas Kipro suvienijimui, yra laikino pobūdžio, o Pagalbos reglamentas ir Tarybos reglamentas Nr. 1311/2013[3], kuriuo nustatoma DFP, suvienijimo atveju leidžia daryti peržiūrą.

## 3. ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS

Programa įgyvendinama tose Kipro Respublikos vietovėse, kurių Kipro Respublikos Vyriausybė veiksmingai nekontroliuoja ir kuriose *acquis* taikymas laikinai sustabdytas remiantis Stojimo sutarties 10 protokolu. Parama dažniausiai įgyvendinama tiesiogiai valdant Europos Komisijai, tačiau kai kurie projektai yra netiesiogiai valdomi Jungtinių Tautų vystymosi programos (UNDP), Europos rekonstrukcijos ir plėtros banko (ERPB), Britų Tarybos arba Šiaurės Airijos bendradarbiavimo užjūrio šalyse organizacijos (angl. *Northern Ireland Co-operation Overseas*, NI-CO).

Komisija veikia išskirtinėmis politinėmis, teisinėmis ir diplomatinėmis sąlygomis. Kad programa būtų įgyvendinama laikantis patikimo finansų valdymo principų, reikalingos *ad hoc* priemonės. Dėl ES finansuojamų pagalbos programų paprastai su paramą gaunančios šalies vyriausybe sudaromi susitarimai, kuriais nustatoma paramos vystymuisi teisinė sistema. Dėl paramos Kipro turkų bendruomenei tokie susitarimai negali būti sudaromi. Viena iš Komisijos atsakomybės sričių yra būdingos rizikos valdymas ir mažinimas, o tarp priimtų priemonių yra aktyvi sutarčių stebėsena ir parama gavėjams, peržiūrėtos mokėjimo sąlygos, taip pat atsargus požiūris į naudojimąsi bankų garantijomis. Didelę paramos dalį sudaro parama dotacijoms, dėl to reikalingas daug išteklių reikalaujantis valdymas.

Tam, kad šiomis aplinkybėmis būtų užtikrintas sėkmingas ir tvarus paramos įgyvendinimas, Kipro turkų bendruomenė turi visapusiškai pasirengti *acquis* įgyvendinimui po susivienijimo.

---

1 OL L 65, 2006 3 7, p. 5.
2 Komisijos sprendimas C(2018) 6695.
3 OL L 347, 2013 12 2, p. 884.

Programos grupė vykdo veiklą pasinaudodama šiaurinėje Nikosijos dalyje įsteigtu ES programos rėmimo biuru (EUPSO). Komisijos atstovybė Kipre taip pat rengia susitikimus, seminarus ir spaudos konferencijas, bendrauja su Kipro visuomene visoje saloje, informuoja apie pagalbos programą. Be to, ES informacijos centras, finansuojamas pagal pagalbos programą, vykdo įvairius komunikacijos ir matomumo didinimo veiksmus, teikia informaciją apie ES politikos priemones, prioritetus ir veiksmus, kuriais remiama Kipro turkų bendruomenė, ir propaguoja Europos kultūrą.

## 4. ĮGYVENDINIMAS ATASKAITINIU LAIKOTARPIU

### 4.1. Bendroji apžvalga

Komisija ir toliau įgyvendina Pagalbos reglamentą siekdama pagrindinio tikslo – remti Kipro susivienijimą. Kai tik bus pasiektas koks nors susitarimas dėl susivienijimo, Komisija yra pasiruošusi pritaikyti programą.

2018 m. veiksmais buvo tęsiami keli nusistovėję ir sėkmingi projektai, pavyzdžiui, ES stipendijų programos ir pasitikėjimo stiprinimo priemonės, skirtos Be žinios dingusių asmenų paieškos komitetui ir Kultūros paveldo apsaugos techniniam komitetui remti.

Parama, teikiama pagrindiniams ekonomikos sektoriams siekiant juos parengti susivienijimui, buvo sustiprinta privačiojo sektoriaus, kaimo vietovių ir žmogiškųjų išteklių vystymo projektais. Buvo toliau dedamos pastangos siekiant apčiuopiamų rezultatų gyvūnų ligų naikinimo ir maisto saugos srityse.

Vis dar gerokai trūksta paramos gavėjų pajėgumų, reikalingų siekiant veiksmingai įgyvendinti *acquis*, kai Kipro problema bus visapusiškai išspręsta, taip pat dar reikia priimti daug teisės aktų. Tačiau Kipro turkų bendruomenė geriau suvokia sunkumus, susijusius su teisės aktų, suderintų su ES standartais, įgyvendinimu.

Parama dotacijoms yra esminis šios programos elementas. Tam, kad paramos gavėjai gautų dotacijas laiku ir veiksmingai, stipendijų programai įgyvendinti Komisija toliau naudojosi užsakomosiomis paslaugomis.

Be to, pagal techninės pagalbos paslaugų sutartį įsteigtas Projektų valdymo skyrius (PVS) nuo 2008 m. teikia paslaugas, skirtas dotacijų schemų įgyvendinimui paremti. Šis PVS – 2018 m. jo pavadinimas buvo pakeistas į Paramos dotacijoms grupę (PDG) – toliau teikia vertingą pagalbą Komisijai gerindamas dotacijų schemų veiklos valdymo, įgyvendinimo ir stebėsenos veiksmingumą ir užtikrintumą.

Viena išliekančių problemų buvo Famagustos kanalizacijos tinklo tiesimas, dėl kurio sudarytą sutartį Komisija nutraukė 2013 m. gruodžio mėn. Ginčas su buvusiu rangovu buvo perkeltas į arbitražą, nes visos galimybės jį išspręsti taikiai jau išnaudotos. Atitinkamai 2018 m. buvo paskelbtas konkursas dėl susijusių remonto darbų.

Metų pabaigoje pagal programą buvo sudarytos ir vykdomos iš viso 206 sutartys.

### 4.2. Pažanga siekiant konkrečių tikslų

Bendrasis šios pagalbos programos tikslas – palengvinti Kipro susivienijimą skatinant Kipro turkų bendruomenės ekonominę plėtrą, visų pirma ekonominę salos integraciją, abiejų bendruomenių tarpusavio ryšių bei ryšių su ES gerinimą ir pasirengimą taikyti *acquis*.

Siekiant kiekvieno Pagalbos reglamente nurodyto tikslo, 2018 m. vykdyti tokie veiksmai:

*4.2.1. 1 tikslas. Infrastruktūros vystymas ir restruktūrizavimas*

2018 m. gruodžio mėn. su JT vystymosi programos atstovais buvo pasirašytas susitarimas dėl įnašo, skirto naujajai Vietos infrastruktūros priemonei (VIP) įgyvendinti. Ši priemonė – tai skaidrus mechanizmas, kuriuo racionalizuojamos pagal pagalbos programą įgyvendinamos prioritetinės investicijos į infrastruktūrą. Pagal šį susitarimą dėl įnašo trejų metų laikotarpiui skiriama 17,7 mln. EUR suma.

Šia priemone siekiama padėti nustatyti, patikrinti, plėtoti, finansuoti ir fiziškai įgyvendinti atitinkamas investicijas į vietos infrastruktūrą. Projektai bus atrenkami reguliariai skelbiant vietos paramos gavėjams skirtus kvietimus pareikšti susidomėjimą. Į toliau pateikiamą orientacinį atrinktų projektų sąrašą įtraukti projektai, kuriuos galima įgyvendinti nuo 2019 m. pradžios:

- Pediejaus upės atgaivinimo projektas;
- seno Nikosijos nuotekų valymo įrenginio eksploatacijos nutraukimas;
- Morfu (Giuzeljurto) ir Famagustos nuotekų valymo įrenginių išplėtimas;
- žaliųjų atliekų kompostavimo įrenginio Nikosijoje įrengimas.

2018 m. gruodžio mėn. buvo užbaigta išsami ES lėšomis finansuojama Pediejaus upės atgaivinimo galimybių studija. Šioje studijoje, be kita ko, nagrinėjamos galimybės apytiksliai 5 km ilgio upės pakrantėje įrengti linijinį parką, kurį sudarytų apsaugos nuo potvynių priemonės, dviračių ir pėsčiųjų takai, poilsio zonos ir su švietimu aplinkos klausimais susijusios priemonės. Šiuo dviem bendruomenėms skirtu projektu, išplečiant šiaurinę ir pietinę Žaliosios linijos teritorijas, siekiama suburti Kipro bendruomenes pasitelkiant laisvalaikio veiklą.

Vandens sektoriuje 2018 m. gruodžio mėn. buvo pasirašyta 10,9 mln. EUR vertės darbų sutartis dėl Šiaurės Nikosijos nuotekų tinklo Nikosijos atšakos statybos. Komisija taip pat pasirašė susijusią 0,7 mln. EUR vertės darbų priežiūros paslaugų sutartį. Šie darbai turi būti pradėti antrąjį 2019 m. ketvirtį ir truks 33 mėnesius. Įgyvendinant šį projektą bus nutiesta maždaug 13 km nutekamųjų vamzdžių ir įrengtos keturios siurblinės; jais Nikosijos nuotekos bus perduodamos į abiem bendruomenėms skirtą Nikosijoje esantį Mia Milijos (Chaspolato) nuotekų valymo įrenginį. Šis įrenginys – tai 2013 m. užbaigtas ES lėšomis finansuotas projektas. Kadangi esamas nuotekų tinklas, apimantis centrinę, šiaurinę ir pietinę Nikosijos dalis, dabar veikia visu pajėgumu, Šiaurės Nikosijos nuotekų tinklas padės prie nuotekų valymo įrenginio prijungti daugiau miesto teritorijų, kaip reikalaujama Miesto nuotekų valymo direktyvoje.

2018 m. gruodžio mėn. buvo pasirašyta 2,14 mln. EUR vertės darbų sutartis ir 0,5 mln. EUR vertės paslaugų sutartis dėl ES lėšomis finansuojamo projekto. Juo siekiama įrengti drėkinimo sistemą, skirtą pakartotiniam Morfu (Giuzeljurto) nuotekų valymo įrenginyje išvalytų nuotekų naudojimui. Darbai buvo pradėti 2019 m. vasario mėn. ir truks 29 mėnesius. Įgyvendinant šį projektą bus panaudojamos nuotekų valymo įrenginyje išvalytos nuotekos, šiuo tikslu įrengiant vandens talpyklą ir įdiegiant drėkinimui skirto vandens paskirstymo sistemą. Tai padės saugiai pakartotinai panaudoti 500 mln. litrų aukštos kokybės vandens per metus vietiniams pasėliams laistyti. Šiuo projektu Komisija siekia didinti informuotumą apie išvalytų nuotekų pakartotinio naudojimo naudą laistymo žemės ūkio reikmėms šiaurinėje Kipro dalyje.

Užbaigta nuotekų, išvalytų abiem bendruomenėms skirtame Mia Milijos (Chaspolato) nuotekų valymo įrenginyje Nikosijoje, naudojimo paskirstymo

sistemos galimybių studija ir parengtas jos koncepcijos projektas. Baigiama tvirtinti šio svarbaus abiem bendruomenėms skirto projekto išsamų galutinį projektą ir rengti susijusius konkurso dokumentus – jie turėtų būti užbaigti antrąjį 2019 m. ketvirtį.

2018 m. buvo paskelbtas būtinų Famagustos kanalizacijos tinklų remonto darbų pirkimo konkursas. 2019 m. balandžio mėn. buvo pasirašyta darbų sutartis, taip pat susijusių priežiūros paslaugų sutartis.

Imtasi parengiamųjų veiksmų, susijusių su pirmuoju senojo Nikosijos nuotekų valymo įrenginio eksploatacijos nutraukimo etapu. Įgyvendinant šį projektą bus įrengti išankstinio maisto pramonės nuotekų srautų valymo įrenginiai ir mažinamas tolesniam šių srautų valymui naudojamų tvenkinių paviršiaus plotas.

Pagalba kietųjų atliekų sektoriuje buvo teikiama vykdant įvairius veiksmus. Baigiama įgyvendinti dvi 2017 m. gruodžio mėn. pasirašytas sutartis: dėl Kutsovenčio (Giungioro) sąvartyno praplėtimo ir sąvartyno dujų pašalinimo įrenginio. 2018 m. rugsėjo mėn. Kipro turkų bendruomenei buvo perduota pirmoji dalis atliktų sąvartyno praplėtimo darbų.

2018 m. gruodžio mėn., padedant Komisijos ekspertams, buvo baigtas rengti Pakuočių atliekų teisės aktas ir jis suderintas su ES standartais ir geriausia patirtimi. Toliau skatinant užtikrinti tvarų pakuočių atliekų tvarkymą, pagal pagalbos programą remiamas gamintojo atsakomybę perimančių organizacijų (angl. PRO) steigimas ir plėtra. Siekiant šio tikslo, pradėtos diskusijos su organizacija „Green Dot Cyprus“. Be to, 2018 m. buvo išplėsta 2017 m. sukurta Europos kietųjų atliekų katalogu grindžiama Kietųjų atliekų tvarkymo duomenų bazė, į ją įtraukiant nuotekas. Kadangi paramos gavėjas sėkmingai naudojasi šia duomenų baze, dabartiniuose 2019 m. planuose numatyta ją dar labiau išplėsti, įtraukiat tokius procesus kaip pakuočių atliekų stebėsena ir veiklos licencijų išdavimo gamintojo atsakomybę perimančioms organizacijoms valdymas.

2018 m. rugpjūčio mėn., pasirašius preliminarųjį priėmimo–perdavimo aktą, užbaigti naujos sterilizavimo įrangos, skirtos pavojingoms medicininėms atliekoms valyti, įrengimo, susijusio darbuotojų mokymo ir perdavimo eksploatuoti procesai. Prie šio projekto prisidėta techninių pajėgumų projektu, kuris apima tvarios medicininių atliekų tvarkymo sistemos kūrimą ir įgyvendinimą. Siekiant užtikrinti tvarų šios įrangos veikimą, galutiniam paramos gavėjui 2019 m. teikiama tolesnė parama.

Galiausiai kietųjų atliekų tvarkymas taip pat įtrauktas į dotacijų schemas, skirtas pilietinei visuomenei ir vietos bendruomenėms remti. Skirtomis dotacijomis remiamas, be kita ko, kietųjų atliekų perkrovimo stočių įrengimas ir žaliasis atliekų tvarkymas pagal susijusį ES parengtą Integruotą kietųjų atliekų tvarkymo planą. Šie projektai įgyvendinami ir turėtų būti užbaigti iki 2020 m. gruodžio mėn.

2018 m. gruodžio mėn. buvo paskelbti konkurso dėl oro, degalų ir vandens analizės laboratorijos įrangos ir priemonių tiekimo dokumentai. Ši sutartis turėtų būti pasirašyta trečiąjį 2019 m. ketvirtį. Pagal šią sutartį tiekiama įranga suteiks galimybę atlikti analizę ir stebėti kokybę, kad būtų užtikrinama atitiktis ES direktyvų reikalavimams.

Be to, pagal 2018 m. pagalbos programos biudžetą patvirtintas projektas „Oro kokybės stebėsenos įrangos tiekimas“ ir parengtos jo techninės specifikacijos. Šį konkursą numatoma surengti 2019 m. viduryje. Ši įranga padės tobulinti esamą oro kokybės stebėsenos tinklą, 2009–2010 m. sukurtą naudojantis ES finansavimu.

2018 m. lapkričio mėn. buvo pasirašyta preliminarioji sutartis dėl techninės pagalbos Energijos vartojimo efektyvumo programai mokyklose įgyvendinti. Įgyvendinant šią sutartį dešimtyje bandomųjų mokyklų bus atliktas energijos vartojimo efektyvumo padėties vertinimas. Remiantis šiais vertinimais, bus parengta galimybių studija, joje išsamiai išdėstant priemones, kurių būtų galima imtis energijos vartojimo efektyvumui esamuose pastatuose didinti. Šia sutartimi taip pat siekiama mokyklose didinti informuotumą apie energijos vartojimo efektyvumą.

Galiausiai šiuo metu rengiamas pagal 2018 m. pagalbos programos biudžetą patvirtintas projektas „Avarijų likvidavimo įrangos, skirtos vandens taršos prevencijai, tiekimas“ ir ruošiami jo konkurso dokumentai. Šį konkursą turėtų būti galima paskelbti iki 2019 m. vidurio.

*4.2.2. 2 tikslas. Socialinio ir ekonominio vystymosi skatinimas*

2018 m. rugsėjo mėn. buvo užbaigtas 2015 m. lapkričio mėn. pradėtas įgyvendinti Techninės pagalbos privačiajam sektoriui (TAPS) projektas. Siekiant užtikrinti veiklos tvarumą, pagal projektą TAPS inovacijų ir verslumo srityje vykdyti veiksmai bus tęsiami remiantis 2018 m. gruodžio mėn. su Šiaurės Airijos bendradarbiavimo užjūrio šalyse organizacija pasirašytu susitarimu dėl įnašo. Projektas „Novatoriškas verslumas ir dialogas“ bus įgyvendinamas trejus metus, jam skirtas bendras 3 mln. EUR biudžetas. Šiuo projektu siekiama patenkinti poreikį Kipre turėti daugiau bendrų erdvių, kad būtų galima aktyviau bendrauti, keistis patirtimi ir nuomonėmis, plėtoti veiksmingą partnerystę ir atlikti mokslinius tyrimus. Šiuo projektu taip pat siekiama atverti fizines ir virtualias erdves novatoriams, verslininkams ir tyrėjams, bendruomenės dialogui ir dalijimuisi žiniomis.

2018 m. balandžio mėn. buvo paskelbtas kvietimas teikti pasiūlymus „Konkurencingos įmonės, įmonių grupės ir verslo paramos organizacijos“, kuriam skirtas 5 mln. EUR biudžetas. Atskiros dotacijų sutartys turėtų būti pasirašytos antrąjį 2019 m. ketvirtį. 2018 m. rugsėjo mėn. buvo pasirašyta preliminarioji sutartis dėl IT sistemos, skirtos padėti vietos įstaigoms įgyvendinti rinkos priežiūros sistemą, techninių specifikacijų parengimo.

Be to, buvo toliau įgyvendinamas su ERPB pasirašytas įgaliojimo susitarimas, kuriuo siekiama užtikrinti du pagrindinius aspektus, reikalingus norint stiprinti vietos MVĮ konkurencinę padėtį, t. y. galimybes gauti finansavimą ir verslo konsultacijas. Iki 2018 m. gruodžio mėn. buvo patvirtinti ir įgyvendinami arba užbaigti 53 konsultacijų projektai.

Kaimo plėtros srityje Komisija 2018 m. gruodžio mėn. pasirašė naują sutartį dėl techninės pagalbos teikimo pasitelkiant ūkių konsultavimo paslaugas. Ši sutartis bus įgyvendinama 30 mėnesių. Komisija taip pat paskelbė kvietimą teikti pasiūlymus pagal programą „Kaimo plėtra IV“, kuriam skirtas 5 mln. EUR biudžetas (pusė šios sumos skirta gyvulininkystei, o kita pusė – pasėliams). Atskiros sutartys turėtų būti pasirašytos ketvirtąjį 2019 m. ketvirtį.

2018 m., teikiant ES techninę pagalbą, buvo toliau didinami veterinarijos specialistų gebėjimai užkirsti kelią gyvūnų ligoms, jas kontroliuoti ir naikinti. Taip veterinarijos specialistams sudaromos sąlygos rengti ir įgyvendinti ES reikalavimus atitinkančias ligų stebėsenos, kontrolės ir naikinimo programas. Taip pat sustiprinti gebėjimai anksti nustatyti ir sunaikinti naujas gyvūnų ligas (pavyzdžiui, snukio ir nagų ligą, gumbelinę, smulkiųjų atrajotojų marą, taip pat avių ir ožkų raupus). Parengti

pasirengimo krizėms planai ir procedūros; jie turėtų padėti greitai ir veiksmingai pašalinti gyvūnų ligų protrūkius.

Nuolat imant gyvūnų mėginius ir juos tikrinant (ši veikla visiškai finansuojama ES lėšomis), apie 40 proc. avių, ožkų ir galvijų ūkių pripažinta neapimtais gyvūnų ligų, pavyzdžiui, bruceliozės, galvijų tuberkuliozės ir leukozės. Tai atitinka ES reikalavimus.

Įgyvendinant Techninės pagalbos ir informacijos mainų programą ir teikiant techninę pagalbą, baigti rengti teisės aktai ir įsipareigojimų procedūros, susiję su privačiojo sektoriaus (t. y. privačių veterinarijos gydytojų) dalyvavimu įgyvendinant kovos su gyvūnų ligomis programas ir atliekant kitas viešąsias veterinarijos srities užduotis, pavyzdžiui, vykdant kontrolę. Tai turėtų padėti didinti vietos gebėjimus įgyvendinti su ES standartais suderintas veterinarijos programas ir reikalavimus. Be to, įdiegta reguliaraus keitimosi informacija ir dokumentais su suinteresuotaisiais subjektais apie veterinarijos programas ir (arba) veiklą sistema. Taip siekiama padėti užtikrinti geresnį veterinarijos tarnybų ir suinteresuotųjų subjektų tarpusavio supratimą, taip pat sparčiau mažinti arba spręsti jiems kylančias problemas.

Be to, Komisija, siekdama paremti gyvūninių atliekų šalinimo sistemos kūrimą Kipro turkų bendruomenėje, 2018 m. pasirašė naują 2,4 mln. EUR vertės darbų sutartį. Ja siekiama gerinti visuomenės sveikatą, gyvūnų sveikatą ir aplinką, šiuo tikslu sukuriant žmonių nevartojamų gyvūninių medžiagų (šalutinių gyvūninių produktų) surinkimo, vežimo ir šalinimo sistemą. Pagal šią sutartį bus finansuojama centrinio šalutinių gyvūninių produktų surinkimo, laikymo ir deginimo pastato, taip pat šešių antraeilių surinkimo ir perdavimo centrų šiaurinėje Kipro dalyje statyba.

Švietimo sektoriuje 2018 m. buvo toliau įgyvendinama 15 dotacijų projektų, 2016 m. patvirtintų pagal 1,5 mln. EUR vertės dotacijų schemą „Inovacijos ir pokyčiai švietimo sektoriuje VI“; metų pabaigoje buvo užbaigta dešimt iš šių projektų. Projektuose daugiausia dėmesio skiriama mokymo ir (arba) mokymosi gebėjimams stiprinti mokyklose, taikant užklasines ir socialinių emocinių įgūdžių programas, taip pat įrengiant mokslo laboratorijas ir ekologinio ūkininkavimo šiltnamius. Mokymosi visą gyvenimą projektai padeda gerinti architektų ir inžinierių profesinius gebėjimus. Juos įgyvendinant rengiami verslumo ir mokymo visą gyvenimą kursai, kuriais siekiama didinti jaunimo galimybes įsidarbinti.

2018 m. pagal 1,5 mln. EUR vertės dotacijų schemą „Inovacijos ir pokyčiai švietimo sektoriuje VII“ buvo patvirtinta dar dešimt dotacijų projektų. Pagal šią naują schemą įgyvendinant mokyklų projektus daugiausia dėmesio skiriama specialiųjų poreikių turinčių vaikų socialinės įtraukties ir judumo didinimui, anglų ir graikų kalbų mokymosi praktikos tobulinimui pasitelkiant technologijas ir užklasinės veiklos programų įgyvendinimui, siekiant ugdyti gyvenime reikalingus pradinių klasių moksleivių įgūdžius. Mokymosi visą gyvenimą projektai padeda ugdyti jaunimo ir moterų verslumo įgūdžius, stiprinti Kipro turkų bendruomenės socialinio verslumo praktiką ir plėtoti mokymosi visą gyvenimą programas, siekiant didinti jaunimo ir neįgaliųjų įsidarbinamumą. Šie dotacijų projektai turi būti įgyvendinti iki 2021 m.

2018 m. lapkričio mėn. buvo užbaigtas 2015 m. lapkričio mėn. pradėtas antrasis techninės pagalbos projektas, skirtas profesiniam rengimui, mokymui ir darbo rinkai (VETLAM II). Šis projektas padėjo peržiūrėti ir išplėtoti 41 profesinių gebėjimų standartą. Be to, jis padėjo, remiantis TDO ISCO-08 standartais, sukurti profesijų klasifikatorių, parengti profesinių mokyklų strategiją ir nustatyti trims pasirinktoms palankių sąlygų neturinčių asmenų grupėms (jaunimui, moterims ir neįgaliesiems)

skirtas aktyvias darbo rinkos priemones. Taip pat buvo kuriamos mokymosi darbo vietoje vertinimo procedūros, pameistrystės programos ir vietinis vertintojų rezervas.

Toliau teikiant paramą švietimo sektoriui pagal ES strateginės programos „ET 2020“ prioritetus, buvo pasirašyta preliminarioji sutartis. Teikiant techninę pagalbą buvo siekiama įvertinti dabartinę švietimo sektoriaus padėtį ir jo sąsajas su ekonomika, sudaryti palankesnes sąlygas parengti plėtros planą ir padėti nustatyti poreikius, kuriuos būtų galima patenkinti ateityje teikiant ES paramą švietimo srityje. Ši parama buvo baigta teikti 2018 m. gruodžio mėn., o jos rezultatais bus naudojamasi rengiantis ateityje teikti paramą švietimo sektoriui.

Pasaulio bankas, įgyvendindamas ekonominės stebėsenos programos antrąjį etapą, pasinaudojo ankstesnio analitinio darbo rezultatais ir pateikė papildomą išsamią analizę ir techninę pagalbą svarbiose srityse. Programoje daugiausia dėmesio skiriama fiskalinei analizei, finansiškai tvarioms viešojo administravimo įstaigoms, susijungimo ekonominiam ir su prekyba susijusiam poveikiui, privačiojo sektoriaus vystymui, socialinei įtraukčiai ir makroekonominei stebėsenai. Atsižvelgiant į pagalbos programos politinius prioritetus, 2017 m. buvo skirtas papildomas 4,8 mln. EUR paketas, kad Pasaulio bankas tęstų iki šiol atliktą analitinį ir konsultacinį darbą ir toliau teiktų konsultacijas ir tikslinę paramą Kipro turkų bendruomenei iki 2020 m. gruodžio mėn. 2018 m. buvo toliau vykdoma veikla pagal šią programą, privačiojo sektoriaus plėtrai, žemės ūkio sektoriui, socialinei įtraukčiai ir vietos bendruomenės įstaigoms teikiant tikslinę paramą.

*4.2.3. 3 tikslas. Sutaikinimo skatinimas, pasitikėjimo stiprinimo priemonės ir parama pilietinei visuomenei*

Be žinios dingusių asmenų paieškos komitetas (BŽDAPK), kuriam parama pagal paramos programą teikiama remiantis susitarimu su JT vystymosi programos atstovais dėl netiesioginio valdymo, tęsė darbą vietoje ir laboratorijose. Iki 2018 m. pabaigos iš visų 2 002 be žinios dingusių asmenų BŽDAPK ekshumavo 1 202 asmenų palaikus, iš kurių 927 asmenų palaikai buvo genetiškai identifikuoti ir grąžinti jų šeimoms.

2018 m. gruodžio mėn. buvo pratęstas su JT vystymosi programos atstovais sudarytas susitarimas dėl įnašo – BŽDAPK veiklai finansuoti ir 2019 m. skirta 3 mln. EUR. Iš viso 2006–2019 m. laikotarpiu ES skyrė 25,5 mln. EUR sumą, kuri sudaro 75 proc. visų BŽDAPK per 13 metų skirtų lėšų.

Bėgant laikui darosi vis sudėtingiau gauti tikslią informaciją, kad būtų galima nustatyti kapinynų vietą. Tai pagrindinis sunkumas, kurį šiuo metu reikia spręsti vėl imantis tirti civilinius ir karinius archyvus Kipre ir užsienyje, taip pat intensyviau naudoti IT priemones siekiant supaprastinti tyrimo, kasinėjimo ir ekshumavimo etapus.

Konkrečiu BŽDAPK prašymu įprastas metinis finansavimas papildomas 0,4 mln. EUR suma, skiriama iš 2017 m. pagalbos programos biudžeto. Jos lėšomis padengiamos DNR tyrimų išlaidos, taip pat padidėjusios išlaidos kompensacijoms ir atlyginimui už kasinėjimus gatvėse ir privačioje teritorijoje. Be to, šios papildomos sumos lėšomis taip pat finansuojama Dikomo (Dikmeno) sąvartyno galimybių studija.

2017 m. pabaigoje, užbaigus dvejus metus trukusį tyrimą, gauta informacijos apie tai, kad 1995–1996 m. iš Ašos į atliekų išvertimo vietą Dikomo (Dikmeno) vietovėje galėjo būti perkelti žmonių palaikai. ES, neturėdama šios informacijos, 2009–

2012 m. finansavo šio sąvartyno atkūrimo projektą. 2018 m. sausio mėn. Komisija pateikė BŽDAPK įgyvendinant šį ES projektą atliktų darbų technines specifikacijas ir brėžinius. 2018 m. vasario mėn. BŽDAPK paprašė skirti finansavimą galimybių studijai, kad būtų galima įvertinti galimybę atlikti kasinėjimus sąvartyne taikant tinkamas saugos priemones, siekiant kuo labiau sumažinti kasinėjimo darbų keliamą sanitarinę riziką, taip pat įvertinti tokių kasinėjimo darbų ir galimo paskesnio vietovės atkūrimo sąnaudas. Komisija patenkino šį prašymą, ir šiuo metu atliekama minėta studija.

Kultūros paveldo apsauga, kurią vykdo abiejų bendruomenių Kultūros paveldo apsaugos techninis komitetas, ir toliau yra pagalbos programos esminis komponentas siekiant susitaikymo ir pasitikėjimo stiprinimo. Iš viso Kultūros paveldo programai skirta 14,7 mln. EUR ES lėšų, kurios naudojamos siekiant gerinti 75 kultūros paveldo vietovių visoje saloje apsaugą. Šioje srityje, be kita ko, užbaigti 58 darbų projektai ir 9 projektavimo projektai, o 8 projektai dar įgyvendinami. Didžiausi 2018 m. laimėjimai buvo užbaigti Didžiosios mečetės minareto ir hamamo Pafe, Tuzlos mečetės Larnakoje ir Agios Triados archeologinės vietovės išsaugojimo darbai, taip pat Šv. Filono bazilikos išsaugojimo darbai Karpasijos (Karpazo) archeologinėje vietovėje. Famagustoje atnaujintos Armėnų Šv. Mergelės Marijos ir Karmelitų Šv. Mergelės Marijos bažnyčios, taip pat Ravelino (sausumos) vartai ir Šv. Onos bažnyčia. Paramos gavėjų bendruomenės imasi veiksmų, siekdamos ugdyti šiuos objektus prižiūrinčiųjų įgūdžius, kad būtų galima užtikrinti tinkamą restauruotų vietovių išsaugojimą ir priežiūrą.

Reaguodama į dviejų Kipro lyderių iniciatyvą dėl naujų pasitikėjimo stiprinimo priemonių, 2015 m. Komisija ėmėsi skubių veiksmų, kad būtų skirti reikalingi ištekliai dėl naujų Derinijos ir Lefkos–Aplikio sienos perėjimo punktų atidarymo. Šie sienos perėjimo punktai buvo atidaryti 2018 m. lapkričio 2 d.

Parama pilietinei visuomenei buvo teikiama ir 2018 m. Pilietinė erdvė – techninė pagalba pilietinės visuomenės organizacijoms (PVO) – toliau padėjo stiprinti PVO pajėgumus ir skatinti pilietinės visuomenės vystymuisi palankią aplinką, taip pat skatinti tinklaveiką ir bendrus veiksmus su Kipro graikų ir kitomis ES PVO. Nuo 2015 m., pasitelkiant mechanizmą „Tapk pilietišku“, Pilietinė erdvė tokiose srityse kaip taika ir susitaikymas, jaunimas, švietimas, sveikatos priežiūra, menas, žmogaus teisės ar aplinka parėmė 49 aktyvaus pilietiškumo iniciatyvas (iš jų 8 – 2018 m.). Pilietinės visuomenės forumas – platforma, kurioje PVO gali išdėstyti savo lūkesčius ir prioritetus, – rinkosi kas trys mėnesiai. Pilietinės visuomenės forumas veikė kaip katalizatorius ragindamas atstovauti pilietinės visuomenės organizacijoms ir skatindamas aktyvų pilietiškumą.

2018 m. rugsėjo–spalio mėn. trečią kartą visas mėnuo, pavadintas Atvirų durų festivaliu, buvo skirtas PVO veiksmams. Šiuo renginiu buvo siekiama didinti informuotumą apie PVO veiklą ir jos matomumą, visų amžiaus grupių žmonėms populiarinti savanorystės idėjas ir palengvinti Nikosijoje ir kituose regionuose veikiančių PVO tinklaveiką. Šio festivalio metu daugiau kaip 60 asociacijų, fondų, platformų, iniciatyvų organizatorių ir aktyvistų, įskaitant dešimt abiejų bendruomenių organizacijų, surengė daugiau kaip 120 renginių, kuriais buvo siekiama susitikti su visuomene ir užmegzti ryšius su kitomis PVO. Buvo surengti Limasolio ir Famagustos bendruomenių PVO tarpusavio mainų vizitai, kuriais labai susidomėjo abi šalys.

2018 m. rugpjūčio mėn. Briuselyje ir Amsterdame buvo surengtas pažintinis vizitas kovos su prekyba žmonėmis klausimu, kuriame dalyvavo po vieną narį iš aštuonių skirtingų PVO. Šiuo pažintiniu vizitu buvo siekiama sukaupti daugiau žinių ir patirties kovos su prekyba žmonėmis srityje. Jo metu dalyviams suteikta tinklaveikos ES lygmeniu galimybių.

2018 m. buvo įvykdyta 18 įgyvendinamų sutarčių, sudarytų pagal dotacijų schemas „Veikli pilietinė visuomenė IV“ ir „Veikli pilietinė visuomenė V“, o pagal dotacijų schemą „Veikli pilietinė visuomenė VI“ pasirašytos aštuonios naujos sutartys. Pagal šias sutartis, siekiant stiprinti PVO gebėjimus, taip pat skatinti piliečių dalyvavimą ir bendruomenių mainus, finansuojami įvairūs veiksmai aplinkos, žmogaus teisių, meno ir sporto srityse.

2018 m. birželio mėn., siekiant paskatinti imtis veiksmingų ir suderintų veiksmų dėl visų rūšių prekybos žmonėmis, užkirsti kelią prekybai žmonėmis ir didinti aukų galimybes naudotis savo teisėmis, buvo paskelbtas naujas kvietimas teikti pasiūlymus „Kartu prieš prekybą žmonėmis“.

*4.2.4. 4 tikslas. Kipro turkų bendruomenės priartinimas prie ES*

Nuo 2014–2015 mokslo metų valdyti ES stipendijų programą buvo pavesta Britų Tarybai. Iš 2018–2019 m. kvietimui teikti pasiūlymus skirto biudžeto 2018–2019 akademiniais metais buvo galima finansuoti 171 stipendiją. Šiomis stipendijomis remiami studentai, studijuojantys pirmame bakalauro studijų kurse, magistrantūros ar doktorantūros programų studentai, taip pat tyrėjai ir specialistai, siekiantys toliau vystyti savo kalbinius ir profesinius įgūdžius kalbų kursuose arba mokomosios praktikos programose kitose ES valstybėse narėse. Pagal stipendijų programą nuo 2007 m. stipendijas gavo daugiau kaip 1 400 Kipro turkų studentų ir specialistų.

Labai svarbu užtikrinti šios schemos tęstinumą ir bus dedama daugiau pastangų siekiant atsižvelgti į Kipro turkų bendruomenės poreikius ir trūkumus. Viena iš stipendijų programos valdymo veiklų buvo Britų Tarybos kasmet organizuojama diena „Studijuok Europoje“, kurios metu studentams teikiama informacija apie galimybes studijuoti ES. Pastaraisiais metais buvo kuriamas elektroninis absolventų tinklas, siekiant suaktyvinti stipendiją gavusių absolventų ryšius ir profesinius santykius. Britų Taryba nuolat stebi vadinamąjį vidutinės trukmės poveikį, pavyzdžiui, į Kiprą sugrįžusių studentų dalį ir jų galimybes susirasti naują darbą.

2018 m. Kipro turkų bendruomenė ir toliau intensyviai ieškojo informacijos apie ES. Kartu su Europos Komisijos atstovybe Kipre valdomas ES informacijos centras pradėjo veikti 2015 m. pradžioje; jo finansavimui 60 mėn. laikotarpiui (pratęsiant sutartį) iš viso skirtas 3 mln. EUR biudžetas. Šis informacijos centras labai padidino ES, jos politikos ir pagalbos programos matomumą. Iki šiol ES informacijos centre informacija teikiama daugiau kaip 25 su ES susijusiomis temomis, įskaitant aplinką (vandenį, energiją, antrinį perdirbimą, biologinę įvairovę), ekologinį ūkininkavimą, darbuotojų saugą ir sveikatą, maisto saugą, gyvūnų gerovę ir gyvūnų sveikatą. Jame taip pat teikiama informacija žmogaus teisių, neįgaliųjų teisių, vaikų teisių, lyčių lygybės, lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių, interseksualių ir *queer* asmenų teisių ir vartotojų teisių temomis.

2018 m. ES informacijos centras surengė 50 renginių (34 Nikosijoje ir 16 už jos ribų), įskaitant Europos dieną, Europos kovos su rasizmu savaitę, Europos jaunimo savaitę ir Tarptautinę jaunimo dieną, Europos tyrėjų naktį, ES kovos su neteisėta prekyba dieną, Judumo savaitę ir eismo saugos renginį ir Europos MVĮ savaitę.

Šiuose renginiuose dalyvavo daugiau kaip 5 144 asmenys – tai rodo išaugusį bendruomenės susidomėjimą (2017 m. renginiuose apsilankė 4 849 dalyviai, 2016 m. renginiuose – 4 382 dalyviai). Siekiant užtikrinti platesnio masto informavimo veiklą, daugiau renginių surengta mokyklose.

2018 m. buvo išplatintas 5 151 informacijos produktas ir 12 informacinių biuletenių (iš viso nuo informacijos centro atidarymo – atitinkamai 18 835 ir 42). Be to, 2018 m. vietos žiniasklaidoje buvo paskelbti 493 naujienų straipsniai ir 45 televizijos reportažai (nuo projekto pradžios – atitinkamai 1 759 ir 160). Apsilankymų socialinio tinklo „Facebook“ puslapyje „Abbilgi“ skaičius patvirtino veiklos populiarumą (2018 m. gauti 2 982 nauji patvirtinimai „patinka“, kuriuos pridėjus prie visų nuo jo sukūrimo gautų patvirtinimų „patinka“, bendras jų skaičius siekia 13 998). Iki 2018 m. pabaigos šiame socialinio tinklo „Facebook“ puslapyje paskelbti 291 829 pranešimai.

ES informacijos centras taip pat rėmė visų kvietimų teikti pasiūlymus ir kitų iš pagalbos programos lėšų finansuojamų projektų ir renginių reklamą pasisakydamas socialinio tinklo „Facebook“ komentaruose ir (arba) išsiųsdamas priminimus, savo pirmuosiuose viešosios erdvės puslapiuose skelbdamas plakatus, rengdamas renginius ir pristatydamas projektus. Jis užmezgė strateginės partnerystės ryšius su kitus ES lėšomis finansuojamus projektus ir techninės pagalbos projektus įgyvendinančiais subjektais, taip pat su atitinkamais departamentais ir PVO.

*4.2.5. 5–6 tikslai. Kipro turkų bendruomenės rengimas priimti ir įgyvendinti* acquis

Pagalbos reglamento 5 ir 6 tikslams įgyvendinti naudojama Komisijos techninės pagalbos ir informacijos mainų programos (TAIEX) priemonė; ji padeda Kipro turkų bendruomenei pasirengti įgyvendinti *acquis* atsižvelgiant į jos sustabdymo panaikinimą, kai tik Kipro problema bus visapusiškai išspręsta.

2018 m. buvo toliau teikiama pagalba 17-oje pagrindinių *acquis* sričių, arba „sektorių“. 2018 m. iš viso buvo surengti 207 renginiai. TAIEX veiksmai, be kita ko, apėmė ekspertų misijas, praktinius seminarus ir pažintinius apsilankymus. Kipro turkų bendruomenės suinteresuotieji subjektai pademonstravo geriau suprantantys *acquis* reikalavimus daugumoje TAIEX veiklos sektorių.

Buvo toliau remiama prekyba per Žaliąją liniją (Reglamentas (EB) Nr. 866/2004). 2018 m. nepriklausomi ekspertai vykdė reguliarius bulvių ir citrusinių vaisių gaminių fitosanitarinius tyrimus, ėmė medaus mėginius analizei ir rengė atnaujintą laivų, kurių laimikiu galima prekiauti per Žaliąją liniją, sąrašą.

## 4.3. Finansinis vykdymas (sutartys ir mokėjimai)

*4.3.1. Sutarčių sudarymas*

2018 m. Komisijos prisiimtų teisinių įsipareigojimų vertė siekė 56,2 mln. EUR. Tai reiškia, kad buvo kontroliuojama didelė dalis sukauptų lėšų, dėl kurių nebuvo prisiimti įsipareigojimai pagal pagalbos programą.

*4.3.2. Mokėjimai*

2018 m. mokėjimai siekė 26,3 mln. EUR (2017 m. – 17,2 mln. EUR).

## 4.4. Stebėsena

Komisija yra tiesiogiai atsakinga už daugelio projektų įgyvendinimą (tiesioginis valdymas). Komisijos tarnybos vykdo labai aukšto lygio stebėseną nuolat palaikydamos ryšį su rangovais, organizuodamos patikras vietoje, taip pat

susitikimus vietoje ir iniciatyvinių komitetų posėdžius. PVS (PDG) toliau teikė paramą Komisijai stebėdamas dotacijų sutarčių ir (arba) projektų įgyvendinimą vietos bendruomenėse siekiant jų plėtros, MVĮ ir kaimo įmonėse, PVO, mokyklose ir profesinio rengimo ir mokymo organizacijose, tuo pat metu padėdamas dotacijų gavėjams taikyti ES dotacijų sutarčių įgyvendinimo, taip pat antrinių viešųjų pirkimų taisykles.

Be to, Komisija įgyvendina kelias sutartis netiesioginio valdymo būdu. Tokie įgyvendinantys subjektai kaip Jungtinių Tautų vystymosi programa, ERPB, Britų Taryba ir Šiaurės Airijos bendradarbiavimo užjūrio šalyse organizacija yra vertinami pagal ramsčius ir teikia ataskaitas Komisijai pagal atitinkamus pagrindų susitarimus. Komisija kasdien atidžiai vykdo šių veiksmų stebėseną.

Kalbant apie TAIEX, vykdant reguliarią stebėseną, be kita ko, rengiami Projektų valdymo grupės posėdžiai, siekiant apibendrinti rezultatus, įvertinti pažangą ir toliau planuoti. TAIEX logistikos stebėsenai pasitelkiama internetinė TAIEX valdymo sistema.

### 4.5. Auditas ir kontrolė

2017 m. Vidaus audito tarnyba (angl. IAS) atliko Paramos struktūrinėms reformoms tarnybos (angl. SRSS) finansų valdymo, įskaitant pagalbos programos finansų valdymą, auditą. Auditu, be kita ko, buvo siekiama patikrinti finansų valdymo vidaus kontrolės sistemos modelio tinkamumą ir veiksmingą jos įgyvendinimą (finansinių procedūrų teisėtumą, tvarkingumą ir veiksmingumą). Vidaus audito tarnyba nustatė kelis trūkumus viešųjų pirkimų procedūrų vidaus kontrolės aplinkoje. Šie trūkumai sprendžiami įgyvendinant veiksmų planą pagal Vidaus audito tarnybos rekomendacijas.

Įgyvendinamos toliau nurodytos taisomosios priemonės: i) prieš pradedant viešųjų pirkimų procedūrą pagal pagalbos programą, pagal naują šiuo tikslu sukurtą šabloną atliekama poreikių analizė ir, remiantis jos rezultatais, pasirenkama viešųjų pirkimų procedūra; ii) tuo pat metu parengiamos tinkamos tolesnių veiksmų lentelės, skirtos stebėti viešųjų pirkimų etapus nuo konkurso pradžios iki sutarties pasirašymo; iii) taip pat pateikiamos aiškinamosios pastabos, kuriomis siekiama paaiškinti galiojančias taisykles.

### 4.6. Vertinimas

Reikės iš esmės pagerinti Kipro turkų bendruomenės statistiką, kad ja būtų galima remtis ateityje įgyvendinant *acquis*.

2018 m. lapkričio mėn. Paramos struktūrinėms reformoms tarnyba sudarė sutartį dėl pirmosios rezultatų stebėsenos (angl. ROM) programos įgyvendinimo. Šia programa siekiama peržiūrėti ne mažiau kaip 16-os veiksmų aktualumą, efektyvumą, veiksmingumą ir tvarumą. Tai padės Paramos struktūrinėms reformoms tarnybai vykdyti pagal pagalbos programą ES lėšomis finansuojamų projektų stebėseną ir teikti jų ataskaitas. Atliekant peržiūras pagal šią rezultatų stebėsenos programą daugiausia dėmesio bus skiriama paslaugų sutartims ir dotacijų schemoms, įtraukiant ir įgyvendinamas, ir neseniai įvykdytas sutartis. Rezultatų stebėsenos programos sutartis bus įgyvendinama dvejus metus.

### 4.7. Informavimas, viešinimas ir matomumas

2018 m. buvo atlikta iš viso 330 matomumo didinimo ir komunikacijos veiksmų, daugelis jų buvo organizuojami bendradarbiaujant su Europos Komisijos atstovybe

Kipre. Keli svarbiausi 2018 m. renginiai buvo: pristatymai tema „Sąjungos padėtis ir 2018 m. prioritetai“, Atvirų durų festivalis, dalijimasis informacija apie PVO veiklą įvairiuose miestuose, Maisto saugos praktiniai seminarai apie tai, kaip ES parama padeda didinti maisto saugą, ir aukštųjų mokyklų studentų vizitai į ES lėšomis finansuojamo nuotekų valymo įrenginio statybvietę Morfu (Giuzeljurte). Europos diena buvo paminėta surengus vieną didelio masto renginį atvirame ore Nikosijoje ir du didelio masto abiejų bendruomenių kamerinio orkestro klasikinės muzikos koncertus atvirame ore Lefkėje (Lefkoje) ir Temple (Zeitinlike), į kuriuos susirinko daugiau kaip 500 dalyvių.

Plataus masto informavimo veiklą padėjo užtikrinti daug viešų renginių, susijusių su Kipro turkų bendruomenei skirta ES stipendijų programa, įskaitant Nikosijoje surengtą studentų ir absolventų tinklaveikos renginį. Surengtos įvairių kultūros paveldo projektų, įskaitant susijusius su Armėnų Šv. Mergelės Marijos bažnyčia ir Karmelitų Šv. Mergelės Marijos bažnyčia, taip pat Ravelino sausumos vartais, užbaigimo ceremonijos. Kutsoventyje (Giungiore) įvykusio renginio metu paskelbta apie neseniai įrengtos kietųjų atliekų saugyklos eksploatavimo pradžią (2 etapas). Tai padėjo užtikrinti plataus masto informavimą apie ES paramą Kipro turkų bendruomenei kietųjų atliekų tvarkymo srityje. Apie ES paramą tokiose srityse kaip eismo sauga ir darbuotojų sauga ir sveikata taip pat buvo informuojama mokyklose surengiant įvairius mokymo kursus.

Buvo paskelbti du labai svarbūs leidiniai: „Kipro kultūros paveldo apsaugos techninio komiteto veikla 2008–2018 m. Dešimt metų dirbant kartu mūsų bendro paveldo labui“ (angl. *2008-2018: 10 Years Working Together For Our Common Heritage – The Technical Committee on Cultural Heritage in Cyprus*) ir „Pagalbos Kipro turkų bendruomenei programa. Atrinktos istorijos“ (angl. *Aid Programme for the Turkish Cypriot community Selected Stories*).

### 4.8. Konsultacijos su Kipro Respublikos Vyriausybe

Surengti susitikimai su Kipro Respublikos Vyriausybės atstovais, visų pirma, kai į salą vizito atvyko vyresnieji Komisijos pareigūnai. Komisija toliau tikisi vyriausybės bendradarbiavimo, kad būtų galima patvirtinti teises į nuosavybę, ir reguliariai susitinka su nuolatinės atstovybės Briuselyje atstovais.

## 5. IŠVADOS

Komisija toliau teikia pagalbą pagal Pagalbos reglamentą siekdama palengvinti Kipro suvienijimą: tuo tikslu ji, vykdydama veiklą pagal šešis nusistatytus tikslus, skatina Kipro turkų bendruomenės ekonominę plėtrą. 2018 m. teikiant paramą toliau daugiausia dėmesio buvo skiriama sektoriams, kuriuose ateityje gali iškilti problemų dėl *acquis* laikymosi.

Atsižvelgiant į pajėgumų apribojimus, ribotus žmogiškuosius ir finansinius išteklius ir pasirengimo būsimam *acquis* įgyvendinimui trūkumus, turi būti atidžiai įvertintas projektų tvarumas. Į praeityje suteiktą pagalbą ir projektų brandą bus nuolat atsižvelgiama ateityje rengiant programas. Bus toliau stengiamasi daryti didesnį poveikį prioritetinėse srityse, vykdant mažiau, bet didesnio masto veiksmų.

Komisija yra pasiruošusi skirti išteklių, be kita ko, pagal pagalbos programą, suvienijimo deryboms remti, prireikus padedant JT.